

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond

Tiit Schvede

KIRNA MÕISA PEAHOONE

Kirna küla, Türi vald, Järvamaa REG. nr. 15126

2008/2009. õ-a. Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse
lõputöö

Paide 2009

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud antud lõputöö iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on töös viidatud.

“ .. ”2009. a.

.....

(allkiri)

Töö vastab kehtivatele nõuetele ja lubatud kaitsmisele:

“ .. ”2009. a.

.....

Kaitstud hindele:

.....

“ .. ”200... a.

.....

Joonis 1 Vaade Kirna mõisa peahoonele kagust

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	5
1. AJALOOLINE LÜHIÜLEVAADE.....	6
2. MÄLESTISE KIRJELDUS.....	7
3. OLEMASOLEVAD KONSTRUKTSIOONID JA NENDE TEHNILINE SEISUKORD.....	8
KOKKUVÕTE.....	12
KASUTATUD KIRJANDUS	14
LISA 1	
LISA 2	

SISSEJUHATUS

Kirna mõis (vt joonis 1) on ehituslikult huvitavamaid mõisaansambleid Järvamaal. Kirna mõisa peahoone paikneb Järvamaal, Türi vallas, Kirna külas. Kirna Mõisa peahoone kuulub eraomandisse. Mõisa peahoone kuulub Eesti Vabariigi riikliku kaitse all olevate arhitektuurimälestiste hulka, Kultuurimälestise riikliku registri nr. 15126.

Mõisa peahoone ehitusalane pind on 892,3m², hoone maht 8070,0 m³.

Kirna mõisa peahoonet on restaureerimise seisukohast varem väga vähe uuritud. On olemas Veljo Ranniku poolt 1978 aastal koostatud töö „Eesti NSV mõisate esialgne ülevaade. Paide rajoon. I köide“. 1986 aastast pärineb kultuurimälestiste üldkirjeldus, millest võib välja lugeda: üldine olukord halb, katus avariiline - jookseb läbi, seinte olukord halb: esineb suuri krohvikahjustusi.

Eesti NSV territooriumil asuvate riikliku kaitse alla kuuluvate vabariikliku tähtsusega arhitektuurimälestiste nimekirja kuulub Kirna mõisa peahoone 1964 aastast. ENSV MN Määruste ja Korralduste kogu lk. 206. Nr. 220.

Kirna mõisa peahoone valisin lõputöö teemaks, et anda hoonele tehnilise seisukorra hinnang.

1. AJALOOLINE LÜHIÜLEVAADE

Esimesed teadaolevad andmed (tõestamata tänaseni) Kirna kohta pärinevad 13. sajandist, mil siin asus Taani-Saksa ordu klooster.

Esimesed kirjalikud andmed pärinevad ajast, millal kuningas Gustav Adolf 1614 aastal kinkis Kirna küla Hans J. von Fersenile. Fersneite suguvõsale kuulus mõis üle 150 aasta. Balti mõisahoonete uurija H. Pirang väidab oma uuringus mõisa alguseks ligikaudselt aasta 1750.¹ 1793 aastast kuulus mõis koos küladega vürstinna Gortšakovskile, aastast 1798 krahv Manteuffelile. 1804 sattus mõis vürstinna esimesest abielust poja Carl von Osten-Sackeni valdusse. Omal ajal oli ta olnud tsaar Paul kui ka suurvürst Konstantini kasvataja. 1816 aastal panditi Kirna Georg Pilar von Pilchaule, selle suguvõsa omandisse jäi mõis kuni võõrandamiseni 1919 aastal.

Kirna mõisa viimased omanikud olid õed Helene ja Julie Pilar von Pilchlau, kes jäid ka pärast 1939. aastat Eestisse ja on siia ka maetud.

Kodanliku perioodi algusest oli mõisa peahoone kasutusel koolihoonena - juhataja E. Praks.

1973 aastast olid mõisahoones Kirna raamatukogu, sidejaoskond, kolhoosi keskus, söökla ja korterid.

Aastast 1985 on mõis seisnud tühjana.

1997. aasta suvel erastati Kirna mõisa kompleks Solonovitš Niinale ja Must Helgile, kes on mõisa kompleksi omanikeks tänaseni.

¹ Allikas Das Bltische Herrenhaus I Riga 1926 lk. 54.

2. MÄLESTISE KIRJELDUS.

Domineerival kohal on kahekorruseline kõrge kelpkatusega peohoone.

18. sajandi III veerandi lõpus ehitati varasema puithoonestuse asemele barokne mõisasüda, mille järel mitmed hooned klassitsismi printsiipidel ümber ehitati. Eesti Arhitektuuri ajaloos (1965. a.) on Kirna Mõisa peahoone dateeritud 18. ja 19. sajandi vahetusse.

19. sajandi I veerandist pärinevad sammasportikus ja kolmnurkfrontoonidega otsrisaliidid. Siseplaneering esindab barokilt varaklassitsismile ülemineku perioodi. Suhteliselt madalale võlvitud I korruse kohal on kõrgem ning valgusrikkam esinduskorrus. Avara vestibüüli keskel on kujundatud grotilaadse kahevõlvikulise ruumina. 18 sajandi sisekujundusest on säilinud puidust teenijatrepp läänetiivas. Saal jt. esindusruumid on kujundatud klassitsistlikke stukk-karniiside ja laerosettidega. Tisleritöö – siseuksed ja peatrepp- kuuluvad 19. sajandi teise poole neogootikasse.²

Vestibüülis on märgata selle mõisa omapära - dekoratiivse stukkdekooridega võlvlagesid. 19. sajandi algul võeti ette peahoone põhjalikud ümberehitustööd, mida seostatakse Eestimaa kubermanguarhitekti P. N. Paulyga.³

Mõisahoone aiapoolses osas kulgeb võlvlagedega tunnelsaal, milline pole seal algselt olnud. Seda võib märgata 1948 aasta I korruse plaanilt, kust see puudub. Millal toimus ümberehitus pole teada. Lammutatud vaheseinte vundamendid on tänaseni alles.

Nõukogude ajal ehitati juurde veel silikaattellistest vaheseinu millised lammutati pärast hoone erastamist praegustele omanikele.

² J. Maiste, Eesti arhitektuur.

³ Juhan Maiste Eestimaa mõisad.

3. OLEMASOLEVAD KONSTRUKTSIOONID JA NENDE TEHNILINE SEISUKORD.

Korstnaid on mõisahoonel neli. Kõik on mantelkorstnad, tehniline seisukord rahuldav. Halvas seisukorras on korstnate otsad, mis kipuvad lagunema. Parempoolses mantelkorstnas asus mõisa ajal suitsuahi. Korstnad on laotud paekivist, korstnaotsad punasest tellisest.

Katuse kandekonstruktsioon on algne. Sarikad on keskmiselt ristlõikega 18 x 18 cm, pennid 16 x 16 cm ja aamtalad 28 x 28 cm. Toolvärgi postid on paigutatud iga neljanda sarika alla. Kõik katuse kandekonstruktsiooni elemendid on kirvega tahatud materjalist, sageli poomkandis. Konstruktsioonide ühendustes on kasutatud keeltappe ja puupunne.

Katusekate on praegu lainelisest eterniitplaatidest. Katusekate oli veel 1948 aastal punane S-kivikatus, millal toimus kate vahetus, ei ole teada. Katusekate all on tihe püstlaudroov. Kuna eterniitkatuse kate on paigaldatud väga lohakalt, vajuvad mõned plaadid kevadeks oma kohalt allapoole, millele järgnevad läbisadamised. „Tänu,” sellele on katuselaudis kohati mädanenud, samuti on osade sarikate otsad, mis toetuvad müürlatile mädanenud ja koos sellega ka suurem osa müürlatist. Seoses müürlati ja sarikaotste mädanemisega on tekkinud katusesse kohati lohud.

Hoone pööningu vahelae puidust osa on 100% ulatuses hävinud. Alles on ainult vahelae osad, mis on paekivist, olles samal ajal ka II korruse paekivist võlvlaed.

II korruse vahelae puidust osa on 90% ulatuses hävinud tulenevalt aastatepikkusest läbisadamisest.

Säilinud on osaliselt saali vahelagi, kus on laes suur rosett. See lae osa on alt poolt toetatud puitprussidega, vältimaks selle alla kukkumist. II korruse vahelae konstruktsioon koosnes tahatud prussidest, mis olid paigaldatud üksteise kõrvale. Lagi oli alt poolt krohvitud krohvimattidele. II korruse vahelae ja pööningu vahelae vahel on umbes 60 cm tühjust. II korruse osad vahelae talade otsad ripuvad osaliselt õhus, kuna sein nende alt on lagunenu. Nende seinuosade taastamine algab lähikuudel.

Hoone karniisid on laotud punasest tellisest. Välis- ja siseseinad on laotud paekivist lubimördil. Seest ja väljast on seinad krohvitud lubikrohviga.

Mõisahoone parempoolses otsaseinas on küllalt suured pikipraad. Need võivad olla tekkinud sellest, et seal otsas asub mõisahoone ainuke keldriruum ja välisseinast ligikaudu 5 m kaugusel asub suur maa-alune võlvitud laega kelder. Hoones paiknevast keldriruumist oli kunagi otse väljapääs õue, kuid see on kinni müüritud. Kas välisseina praad lähtuvad nende kahe keldri koosmõjust või millestki muust, ei oska oletada. Välisseinu on krohvitud vähemalt kolm korda. See on hästi loetav, kuna krohv kukub alla kihiti. Krohvi erinevate kihtide nake on väga halb. Näha on, et alumise krohvikihi pinnale on taotud tihedalt auke, kuid see ei ole aidanud. Esimese krohvikihi nake paekivimüüri- ja samuti väga nõrk, põhjust ei oska öelda. Nõukogude ajal on tehtud krohviparandused tsementkrohviga ja sellest tulenevalt on seinad väga kirjud. Siseseinad on kaetud lubivärviga, kuid seintel see ei püsi. Tegemist on seinte suure niiskussisaldusega tulenevalt kapillaarniiskusega. Seinad on ligikaudselt 1,5 m kõrguselt kaetud hallituse laikudega ja kohati on seinad lausa märjad. Nurkades põranda ligiduses on tegemist kohati rohehallitusega.

Kuna hoonel puudub vihmaveesüsteem, siis maapinna lähedal on välisseintel märgata rohelisi piirkondi.

Aastat viis tagas oli suureks probleemiks sadeveed, milliste eemalejuhtimine pargi poolsel küljel puudus. Pärast vertikaalplaneerimise tegemist sadeveed enam seinte vastu ei sattu, kuid sellest seinte olukord ei muutunud. On jäänud arusaamatuks niiskuse ni ulatuslikud kahjustused seintele, seda enam, et mõisahoone asub kõrgendikul. Nõukogude ajal on maetud pargipoolse seina äärde suures mahus klaasist purunenud lüpsitorusid. See tegevus muutis pinnase küllalt õhuliseks, kuid niiskuse seisukohalt see pole midagi muutnud.

Mõisahoone teise korruse põrandad olid põhiliselt laudadest, mis on praktiliselt hävinud seoses suurte läbijooksudega. Suure saali põrand oli laudpõrandale paigaldatud parkett. Ka see põrandakate on praktiliselt hävinud. Laudpõrandate laagideks olid tahutud palgid, mis on paigaldatud kuiva liiva sisse.

Esimese korruse ruumidel on laudpõrandad, millised on paigaldatud ilmselt alates aastast 1973. Ainult ühel ruumil - avaral vestibüülil keskteljel, on säilinud vana laudpõrand, mille tehniline seisukord on rahuldav.

Mõisahoones on kolm treppi. Peatrepp ja lõunapoolses osas olev trepp on puidust, millele olukord on rahuldav. Põhjapoolses osas olev trepp on paekivist seina sees, millest tulenevalt on see väga kitsas.

Mõisahoone esimese korruse küte on lahendatud kaminatega, nõukogude aegsete plekkahjudega ja pliidiga, samuti ka elektriga. Hoone teine korrus pole köetav.

Mõisahoone esimese korruse kõikidel ruumidel on paekivist võlvitud laed. Ainult ühel ruumil, esikul, puudub võlvlagi. Sellel ruumil on millegi pärast puidust krohvimattidel krohvitud lagi. Kõik võlvlaed on heas seisukorras, pragusid ega lagunemisi ei esine. Laed on krohvitud lubikrohviga ja valgendatud. Niiskuskahjustusi ei esine.

Hoone vundament pole eemalt vaadates eristatav, kuna soklijoon puudub. Paekivist sein on sama lai katuse all kui ka maapinnal. Soklijoon ei ilmne ka siis, kui kaevata lahti nn. vundament 50-60 cm. sügavuselt. Hoone põhja poolses otsas on pinnase all aiapoolse seina jätkuna mingi müür, mille otstarvet on raske oletada. Ajaloolisi dokumente mõisahoone ajaloo ehitusliku poole osas praktiliselt pole ei Eestimaal, ega ka lähi välisriikide arhiivides. Mõisahoone lõunapoolses otsas on säilinud tõllakuuri varemed. Hoone põhjapoolsest otsast 5 meetri kaugusel asub võlvitud paekivilaega väliskelder. Keldri olukord on rahuldav.

Legendina liigub ringi jutt, et mõisahoone on ehitatud algselt Kirna mäel eksisteerinud kloostri kohale. Mingeid tõestusmaterjale selle kohta pole. Hoone aiapoolse külje endise saunaruumi puitpõranda all on väga heas tehnilises seisukorras väiksemõõdulistest punastest tellistest laotud tänavasillutis, milline viib akna alla. Kust kuhu see sillutis viis ei ole veel keegi suutnud seletada.

Mõisahoonel on neli välisust, igas küljes üks. Uksed on taastatud 1948 aasta analoogide järgi.

Aknad esimesel korrusel on taastatud vanade analoogide järgi. Teise korruse aknad on vanad - aastast 1948. Kõik avad on pidevalt suletud.

Teise korruse kõrgusel sammasportikuse vahel olnud rõdu on hävinud, osad sepistatud rõdu piirded on tänaseni säilinud.

KOKKUVÕTE.

Hoone olemasolev välisarhitektuur on säilitanud algse ilme. Ainukesena on hävinud sammastevahel olnud rõdu. Hoone algne plaanilahendus (nii palju kui seda on teada) on säilinud v.a. nii õelda saunaruumist lammutatud vaheseinad, millede vundamendid on alles.

Mõisa peahoone siseinterjäär I korrusel on säilinud algsel kujul, II korruse interjäär on praktiliselt hävinud.

Kirna mõisa peahoone kui arhitektuurimälestise säilimise tagamiseks vajalikud esmased tööd:

- Niiskuskahjustuste tõttu mädanenud müürlattide vahetus.
- Mädanenud sarikaotste proteesimine.
- Mädanenud lae- ja aamtalade otste proteesimine.
- Mädanenud sarikaosade proteesimine.
- Katusekatte vahetus.
- Amortiseerunud akende restaureerimine ja/või vahetamine.

Kogu selle mõisa peahoone uuring ja tehnilise seisukorra andmine teeb väga nukraks reaalse olukorra teadmine mõisa peahoone kui arhitektuurimälestise päästmisel fakt, et omanikud hoone restaureerimiseks rahalisi vahendeid kasutada ei kavatse.

Momendil avariiliste tööde tegemine toimub MKA vahenditega. Erastamisest alates s.o. 1997 aastast on mõisa eest hoolitsenud mõisa kasutaja, kellel pole mõisa osas mingeid juriidilisi omandiõigusi ja omanikud seda ka ei kavatse anda.

Kõige suurem töö muinsuskaitseameti poolt vaadates on – tekitada omanike huvi konkreetse arhitektuurimälestise taastamisel.

Ainult riik pole võimeline kõigi mälestiste eest hoolitsema ja loota selle peale, et ühel päeval saab mõisa müügi eest suure summa raha, võib juhtuda, et müüa on ainult varemed.

KASUTATUD KIRJANDUS

Kultuurimälestiste riiklik register.

Eesti NSV mõisate esialgne ülevaade. Paide rajoon. I köide 1978.a. Veljo Ranniku

Kultuurimälestiste üldkirjeldus 1986

ENSV MN Määruste ja Korralduste kogu

Eesti Arhitektuuri ajalugu 1965

Eesti arhitektuur J. Maiste

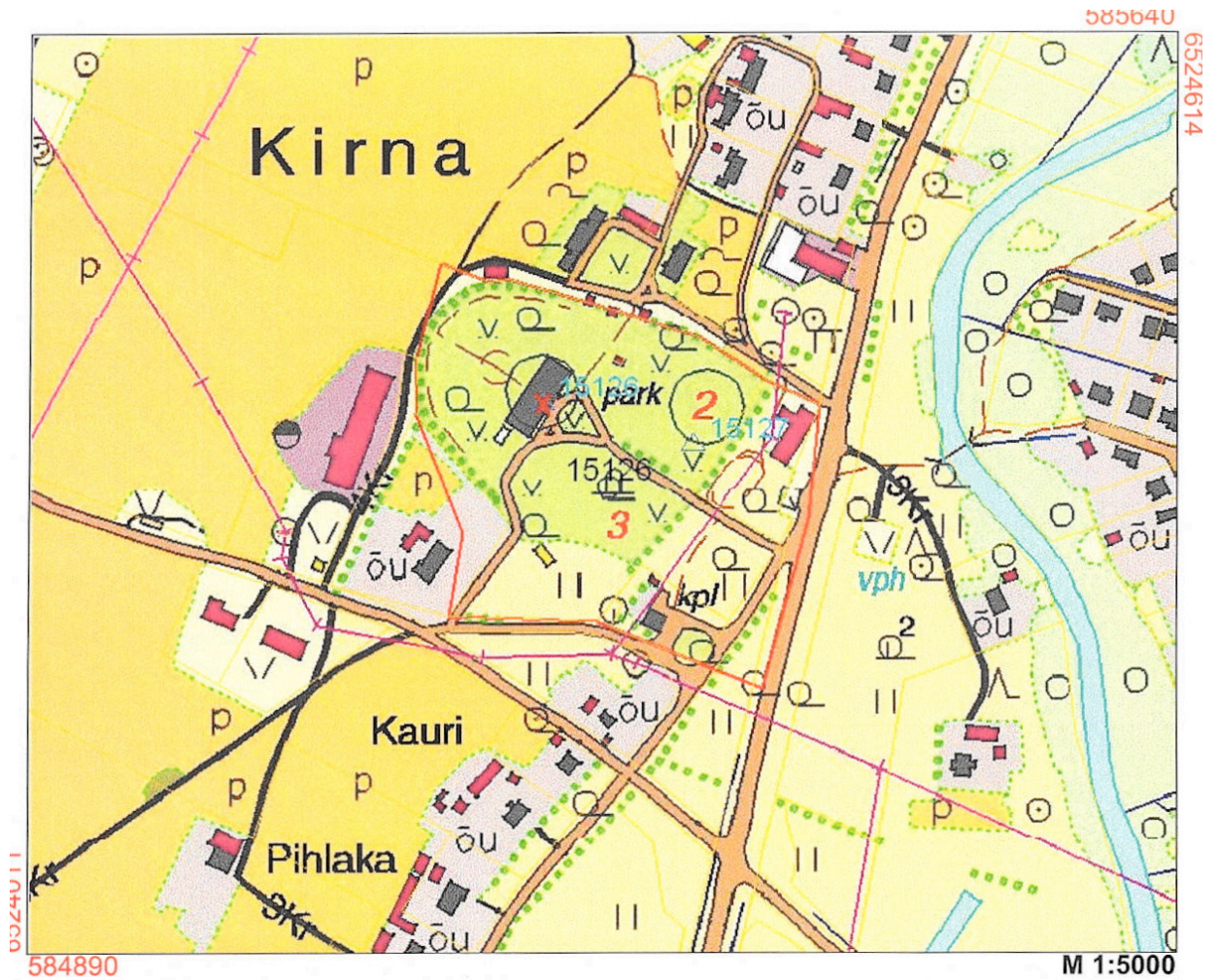
Eestimaa mõisad J Maiste

Järvamaa Muuseum

Lääne-Viru Maa-arhiiv

Muinsuskaitseamet arhiiv

Lisa 1. Kirna mõisa peahoone asukohaskeem

Leppemärgid	Tekst
	Katastriüksus
	Kaitseobjekt
	Muinsuskaitseala
	piiranguvöönd..(trükis)
	Omavalitsus
	nimetus: Kirna mõisa peahoone registrinumber: 15126 piiranguvööndi ID: 15126 maakond: Järva maakond omavalitsus: Türi vald aadress: Kirna küla